Reportatge

El camí de Sant Jaume a Girona, pelegrinatge i turisme

Salvador Cargol fotos: *Martí Artalejo*

La recerca d'alternatives turístiques al model de sol i platja, tan criticat i alhora tan estès, ha donat en els últims anys alguns fruits de més o menys èxit. El turisme basat en el coneixement de la natura o el turisme cultural, per posar dos exemples, són formes alternatives d'entendre el viatge i l'oci adreçades als que volen fugir de l'amuntegament estiuenc. I en definitiva, són noves excuses per treure'ns de casa qualsevol dia de l'any, fer una mica d'exercici i conèixer el nostre patrimoni. És en aquesta línia que ha sorgit un turisme anomenat espiritual, religiós o sacre, que la Generalitat vol impulsar sota la marca Camins Sagrats, i que inclou la recuperació del Camí de Sant Jaume a Catalunya.

La ruta catalana: 389 quilòmetres

El Camí de Sant Jaume com a opció turística ha tingut molt de suport institucional en altres punts de l'Estat, però fins ara l'Administració catalana no hi havia mostrat cap interès. La ruta catalana té una extensió de 389 quilòmetres i permetrà fer aquest tram del camí de Sant Jaume en 13 dies a marxa ràpida i 18 dies d'una forma més lenta. Els objectius d'aquesta ruta són, segons Turisme, inserir Catalunya en la gran xarxa de camins de Sant Jaume de la qual fins ara n'ha estat absent, si més no de manera oficial. En segon lloc es voldrà oferir als pelegrins i caminants l'oportunitat de començar a caminar

Jaume Oller, president de l'Associació d'Amics del Camí de Santiago de Girona, recull la compostel·la que acredita que ha completat el camì seguint les normes.

Associació d'Amics del Camí de Santiago

Avinyonet de Puigventós.

des de Catalunya, ja que actualment la majoria ho fa a Somport (Aragó) o bé a Roncesvalles (Navarra). Finalment, un altre objectiu és obrir una gran ruta cultural d'extrem a extrem de la península Ibèrica, del cap de Creus a Finisterre i viceversa (camí del Sol, camí de les Estrelles).

La feina que s'ha de fer ara és determinar quin és el tronc principal del Camí de Sant Jaume a Catalunya, per quins pobles i ciutats passa i per quins no passa, tenint en compte que la idea ha de ser una realitat abans que acabi l'any. Per al Departament el que està clar és que el camí ha de néixer a Sant Pere de Rodes, «ja que la seva situació al cap de Creus la converteix en una zona de gran significació per als catalans i un dels centres de pelegrinatge més importants a l'edat mitjana durant els segles XI-XIV»; i també està molt clar que el monestir de Montserrat ha de ser «un referent» d'aquest trajecte, on haurien de confluir altres ramals procedents del sud del país, Terres de l'Ebre i Tarragona. La ruta escollida com a eix vertebral passaria per indrets de gran significació cultural, com el monestir de Vilabertran, Figueres, Girona, Vic, Manresa, Sant Benet de Bages o Cervera, i sortiria del Principat per Alcarràs. A Vilajuïga i Vilabertran es crearien uns centres d'acollida turística lligats a la ruta.

La primera feina és senyalitzar els camins i ja hi ha una partida de 300.000 euros per fer-ho. Amb tot, el criteri de Turisme és «aprofitar infraestructures ja existents com les vies verdes, els senders, els camins rals o els mateixos trams del camí de Sant Jaume» conservats i senyalitzats per col·lectius com els Amics dels Camins de Santiago de Girona o l'Associació dels Amics del Camí de Sant Jaume que té cura del tram comprès entre Montserrat i Alcarràs.

Sant Pere de Rodes.

Jordi Bataller

Avinyonet

L'Associació d'Amics del Camí

El març del 2006 es va constituir l'Associació d'Amics del Camí de Santiago de Girona, que actualment té una seixantena d'associats i esperen arribar al centenar a final d'any. La idea d'associar-se, segons expliquen els seus responsables, va néixer en veure que a Santiago la majoria de pelegrins arribaven amb el suport d'associacions de tot arreu. A Catalunya ja hi havia associacions del camí de Santiago a les Terres de l'Ebre, a les comarques de Barcelona, a Sabadell etc., però a Girona no n'hi havia cap.

L'entitat s'ocupa de la recuperació, promoció i suport tècnic del recorregut. Ara volen que se senyalitzi el camí al seu pas per les comarques gironines i d'aquí cap a Montserrat. Creuen que el camí pot portar molts beneficis turístics i econòmics als pobles per on passi i volen que els ajuntaments es facin càrrec dels manteniment de les rutes. De moment, tenen el compromís de la Jonquera, expliquen. A l'Alt Empordà ja s'han començat els treballs per senyalitzar el trajecte, i resoldre alguns dels «problemes» que no existien a l'edat mitjana, com el pas del Tren de Gran Velocitat (TGV).

L'objectiu és recuperar el tram gironí com un autèntic punt de partida del pelegrinatge, és a dir, aconseguir que els nombrosos pelegrins catalans no vagin a Roncesvalles, a Navarra, o a Somport, a la província d'Osca, a iniciar la ruta, sinó que ho facin des de coll de Panissars. «Volem que la Jonquera sigui el Roncesvalles

Parets d'Empordà.

L'Associació d'Amics del Camí de Santiago de Girona s'ocupa de la recuperació i promoció del tram gironí de la ruta

Parets d'Empordà.

català», diu Jaume Oller, president de l'entitat. «La nostra associació no pretén exportar pelegrins a Santiago sinó fer un camí nostre». Oller creu que l'anomenat «camí francès», que és el que parteix de Roncesvalles, «morirà d'èxit, ja que el gran trànsit de pelegrins l'està convertint en una ruta de turisme barat». I no volen que això passi aquí.

L'altre objectiu de l'entitat és donar suport als pelegrins de Girona i ajudar-los a fer bé el camí. Els assessoren en coses pràctiques, com ara el calçat més adient o què han de portar a la motxilla, que no pot fer més que un 10% del pes del caminant. «Si un pesa 50 quilos i li poses 10 quilos a sobre, patirà», explica Oller, que concreta una mica més: cal portar un sol recanvi de tot el que es porta posat. Un altre parell de sabates, uns altres pantalons, uns altres calçotets,... i una petita farmaciola. Recorden que fer el Camí de Sant Jaume no és com fer «l'embardissada d'Olot», que et pots cansar molt el dia que la fas però saps que l'endemà pots descansar. El camí és cada dia, en trams d'una vintena de quilòmetres de mitjana, tot i que n'hi ha que en fan 50 diaris. És el cas de Lluís Bahí, veí de Flaçà, que ja té a sobre uns 14.000 quilòmetres de pelegrinatge. «El sacrifici de cada dia es recompensa amb l'arribada», ens diu.

El perfil dels que s'aventuren a fer el pelegrinatge a Santiago és molt divers. No són, evidentment, com els pelegrins de l'edat mitjana, gent que hi anaven per complir una promesa o bé un càstig i que durant el llarg trajecte vivien del que els donaven pel camí i podien fer nit a prop d'algun monestir. Ara les motivacions poden ser espirituals, culturals, turístiques i esportives, o una combinació de totes. Soledat, tranquil·litat, companyonia són algunes de les sensacions que s'hi poden viure, expliquen els pelegrins. «Passa que et trobes pel camí amb algú a qui no coneixes de res però feu un tros de camí junts i us acabeu explicant la vida», asseguren des de l'associació.

Els pelegrins que vulguin tenir acreditat el seu pelegrinatge per motius religiosos o espirituals poden aconseguir la Compostel·la, un document de la catedral de Santiago que ho certifica. Per aconseguir-la s'ha de mostrar la credencial, on s'ha anat segellant i posant la data al llarg del Camí, com per exemple en els refugis on s'ha dormit. Per aconseguir la Compostel·la s'ha hagut d'arribar a Santiago després de recórrer els cent últims quilòmetres caminant o 200 en bicicleta, com a mínim.

Capella del Pilar de Pedret, a Girona.

Hospital de Sant Llàtzer, a Girona.

Discussió sobre el camí «autèntic»

La proposta de la Generalitat de fer néixer el camí de Sant Jaume català a Sant Pere de Rodes ha generat certa controvèrsia, ja que el camí de pelegrinatge històricament documentat és el que ve de Perpinyà i baixa cap a Figueres passant pel Coll de Panissars. Alguns municipis han considerat que la proposta els perjudicava turísticament perquè els deixava fora de ruta. Sembla que la Generalitat es planteja promoure els dos ramals, que es trobarien a Vilabertran.

L'Associació d'Amics del Camí de Santiago es decanta per l'opció de Coll de Panissars com a punt de partida del camí català. Sobre l'opció de fer arrencar el trajecte a Sant Pere de Rodes, manté una postura oberta. « Ningú no pot dir que el camí de Sant Pere de Rodes no és un camí sagrat», afirma Oller. Sembla ser que l'opció de Panissars està més documentada i té el suport de la lògica orogràfica. La branca de Sant Pere de Rodes comunicaria aquest monestir amb el de Vilabertran, passant per Vilajuïga. Ara, ¿té sentit històric que el camí de Sant Jaume, una ruta que venia de França, arrenqui de Sant Pere de Rodes? D'aquest monestir a França el pas natural és el coll de Banyuls, força més complicat orogràficament i probablement molt menys utilitzat per qualsevol caminant, pelegrí o no, que vingui cap a la península. L'associació, però, recorda que la marca Camins Sagrats que impulsa la Conselleria de Turisme no està dedicada monotemàticament a la ruta xacobea.

Un grup de pelegrins en un tram del camí.

El llibre *Camins Mil·lenaris de Catalunya que seguien els pelegrins a Santiago*, del reusenc Enric Aguadé, aporta algunes llums al debat. Al segle XVII els únics camins existents a Catalunya entre els dos costats dels Pirineus eren les quatre vies romanes, la més important de les quals era la via Augusta, que passava pel coll del Panissars. Els pelegrins que agafaven aquesta ruta sortien de Perpinyà en direcció sud i poc després passaven per Elna, on hi ha un antic hospital i l'església de Sant Jaume. Des d'Elna agafaven la direcció sud-oest, remuntant la vall del riu Tec, fins arribar al Voló. D'aquí hi havia dues possibilitats, anar cap a Prats de Molló o baixar cap a l'Empordà. Els pelegrins que baixaven cap a l'Empordà

Cervià de Ter.

Els pelegrins creuaven el Ter pel Pont Major i entraven a Girona després de creuar l'Onyar «sobre el pont anomenat de Santiago»

Cervià de Ter.

ho feien pel Portús i coll de Panissars, un quilòmetre a l'oest d'on passa la carretera actual. A Panissars hi havia el monestir de Santa Maria, que acollia els pelegrins des del segle X. Del pas de pelegrins en aquest punt n'hi ha una altra prova, que Enric Aguadé exposa en el seu llibre: «Eduard Vivas, rector de la Jonquera, explica que uns arqueòlegs de la Generalitat, conjuntament amb uns altres de francesos, descobriren al costat dels murs de l'antic monestir uns esquelets enterrats a la terra, sense tomba, i entre les restes hi havia algunes inconfusibles petxines (vieires), prova que eren uns pelegrins que havien mort al monestir i foren enterrats en una fossa vulgar; podem afirmar d'una manera irrefutable que per la collada hi passava un camí jacobeu».

Després de la collada, la primera població de la Catalunya actual trobada pels pelegrins era Canadal, a prop de la Jonquera, on hi ha una ermita dedicada a sant Jaume. Des de Canadal baixaven a Agullana, situada a l'antic camí de Figueres a Perpinyà. Des d'Agullana anaven a trobar el riu Llobregat i el vorejaven fins a Boadella. El camí continuava baixant per anar a Figueres. Més avall, Avinyonet, que té l'església dedicada a sant Jaume, patró del poble. D'acord amb Aiguadé, aquí es produeix una bifurcació que va cap a Besalú i segueix el Fluvià aigües amunt. La ruta principal, però, passa el riu Manol per un gual i continua vers el sud per anar a Girona. Es passa per Borrassà, Pontós i Parets de l'Empordà, «lloc esmentat al segle X on tenen com a prova del seu esperit jacobeu uns goigs impresos en llaór de sant Jaume Pelegrí». Els pelegrins continuaven cap al sud i creuaven el riu Fluvià per Bàscara. La següent població era Vilaür, on hi ha una església romànica consagrada a sant Jaume, patró del poble. Més cap al sud passaven per Cervià de Ter, on encara existeix l'antic priorat benedictí i també hi ha les restes d'un antic hospital. Medinyà, Sant Julià de Ramis i Sarrià de Ter. Creuaven el riu Ter pel Pont Major i entraven a Girona «després de creuar el riu Onyar sobre l'anomenat pont de Santiago, actualment desaparegut per una riuada». Aiguadé recorda que a la Catedral es conserva un còdex del segle XIV que descriu la fórmula per beneir el bàcul i l'escarapel·la dels pelegrins que emprenien camí a Santiago –sembla ser que està documentada la sortida des de Girona de dos pelegrins, amb les despeses

Vilabertran.

Vilaür

sufragades pel consistori de la ciutat, els anys 1483 i 1589, i es detalla el que donaren a cada caminant per a les despeses del viatge–. Tot seguit els pelegrins sortien de Girona i marxaven cap a Santa Eugènia de Ter, Salt, on hi ha una església dedicada a sant Jaume, i Fornells. Sempre seguint la via Augusta, anaven cap a Barcelona passant per Riudellots de la Selva, Mallorquines, Hostalric, Sant Celoni i Granollers.

La proposta que fa l'Associació d'Amics del Camí de Santiago de Girona segueix a grans trets l'itinerari d'Aguadé, tot i que varia el recorregut en funció de la viabilitat que tindria actualment. Del coll de Panissars a Girona el camí està gairebé decidit, però a partir de Girona s'obren diverses possibilitats, tenint en compte, a més, que Turisme de la Generalitat estaria interessat a sortir de la ciutat per Salt i anar en direcció als pantans i cap a l'eix transversal, deixant al marge l'opció, més documentada però segurament menys practicable, de la via Augusta.

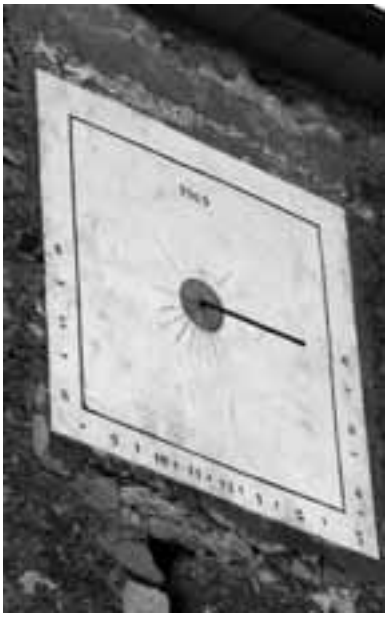
Les rutes dels pelegrins

El llibre d'Enric Aguadé detalla les rutes històriques dels pelegrins, que eren diverses. Moltes passaven per Catalunya, atesa la seva condició de «passadís». Sembla fora de discussió que va ser a França on primer es va organitzar d'una manera sistemàtica el traçat de la ruta i els possibles llocs d'acolliment per als pelegrins. A l'edat mitjana ja es coneixia el Chemin de saint Jacques, que s'iniciava a París, concretament a la Tour de saint Jacques, situada a la ribera del riu Sena, indret on s'aplegaven els pelegrins procedents de la regió de París, però també dels Països Baixos, de la zona del canal de la Mànega i d'Anglaterra. El camí anava cap al sud i al seu trajecte s'hi ajuntaven altres rutes; creuava el Pirineu navarrès per Roncesvalles i baixava a Pamplona; passava després per Puente de la Reina, on s'ajuntava amb el *camino* aragonès, procedent de Somport. Més enllà arribava a Logronyo, on s'unia amb el camí procedent de Saragossa i Catalunya; després passava per Burgos, per Lleó i, en arribar a Astorga, s'incorporava a la Ruta de la Plata, per on venien els pelegrins procedents d'Andalusia; finalment entrava a Galícia per O Cebreiro i creuaven el territori gallec fins a Santiago.

Els pelegrins havien d'utilitzar les restes de camins de la xarxa de vies romanes, una xarxa que s'anà deteriorant amb el temps i que no es va millorar fins al segle XVIII, sota el regnat de Carles III. No existien, doncs, «camins de pelegrins» específics, sinó que aquests utilitzaven les grans vies de comunicació general ja preexistents, com l'antiga via Augusta. No es pot parlar, per

A la Catedral de Girona es conserva un còdex del segle XIV amb la fórmula per beneir l'escarapel·la dels pelegrins.

tant, d'una xarxa de camins cristians sinó més aviat d'una xarxa de camins de trànsit general que era la que els cristians utilitzaven per pelegrinar. Pràcticament tots els camins existents eren antigues vies romanes.

Les rutes que creuaven Catalunya entraven pels Pirineus des de França i sortien per Lleida. De Lleida anaven a Saragossa, passant pels Monegros, i d'allà anaven seguint les vies iberoromanes de la vall de l'Ebre fins a Logronyo, on s'incorporaven al més transitat camí navarrès, pel qual passaven la majoria dels pelegrins europeus, segons Aguadé. A partir del segle XII eren molts els pelegrins europeus que entraven a Catalunya creuant els Pirineus o desembarcaven als seus ports per anar a agafar els camins clàssics de Sant Jaume. En algunes poblacions, com a Lleida, es produïen problemes d'allotjament i tot. La gran difusió que agafà el nom de Jaume al Principat és una altra prova de la popularitat d'aquest sant a Catalunya. La majoria de pelegrins que passaven per Catalunya procedien del Llenguadoc i el Rosselló i d'Itàlia, tot i que també triaven la ruta catalana molts polonesos, bohemis, hongaresos, alemanys, flamencs i anglesos.

Aquest autor explica les dificultats que els pelegrins trobaven en territori català: «A Catalunya els pelegrins podien escollir la ruta que més els convenia segons les circumstàncies. Els camins catalans vers Santiago foren múltiples, ja que el territori català va sofrir moltes incursions dels àrabs i també dels francs, quan anaven a intercanviar pinyes. Aquestes incursions, moltes vegades a sang i foc, passaven principalment pels terrenys plans, cosa que motivà el despoblament d'extenses zones de Catalunya, ja que els pacífics camperols dels terrenys plans emigraren massivament a les zones de muntanya, on podien amagar-se amb més facilitat. El problema dels pelegrins no era haver de travessar les planes del Segre i de l'Ebre, dominades pels mahometans, sinó haver de creuar zones deshabitades, en les quals no podien trobar menjar ni acollida».

Els orígens del pelegrinatge a Santiago

Al principi del segle IX, en plena ocupació àrab, es produí la descoberta del sepulcre de sant Jaume a Galícia i l'inici del moviment pelegrí des de tot Europa. L'origen d'aquest moviment de pelegrinatge, segons recull Aguadé en el seu llibre, va tenir lloc l'any 813, en què es veu que l'asceta Pelai va tenir unes visions de llums i cants sobre un antic fossar. El prelat Teodomir d'Iria Flavia va anar al lloc indicat i va certificar que es tractava de la tomba de l'apòstol Iacobus, i el rei d'Astúries Alfons II el Cast hi va fer construir un temple. La notícia va córrer per Europa i va començar el pelegrinatge, que ha durat fins avui. També devia jugar a favor de Santiago el fet que els cristians potser trobaven massa arriscat anar a pelegrinar a Jerusalem, en terres mahometanes.

Com que amb el temps van sorgir alguns dubtes sobre el lloc exacte on estava el sepulcre, el 1879 es van iniciar unes excavacions al subsòl de la catedral, que es van deixar aviat. Les excavacions es van reprendre entre els anys 1946 i 1959 i s'hi van fer descobertes que avalaven la tradició. La troballa consistia en tres tombes, en una de les quals hi havia les restes d'un home de mitjana edat, el qual havia mort decapitat, i que se suposa que era l'apòstol. Les altres dues es creu que eren les tombes dels deixebles Anastasi i Teodor. Sembla ser que el primer pelegrí català a Santiago es deia Cesari, el qual va emprendre el viatge l'any 959 amb l'objectiu que el fessin bisbe de Tarragona, cosa que no va aconseguir.

Salvador Cargol *és periodista*.

Vilaür.